

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 4 Issue 10 | pp. 235-240 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

O'ZBEKISTONDA LOGISTIKA VA TRANSPORT LOGISTIKASI TIZIMINI TASHKIL ETISHNING IQTISODIY AHAMIYATI.

Saitqulova Matluba Abdixalil qizi

Qarshi davlat universiteti Iqtisodiyot
fakulteti iqtisodiyot yo'nalish 3-bosqich talabasi

Yaxshiqulova Moxinur Toxir qizi

Ilmiy rahbar: Qarshi davlat universiteti Iqtisodiyot
fakulteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada innovasion yondoshuv asosida transport - logistika xizmatlari samaradorligini oshirish orqali ichki va tashqi bozorlarning konyukturasiga mos keladigan yuqori qo'shimcha qiymatga ega mahsulotlarni eksport va import qilish orqali mintaqaning ijtimoiy - iqtisodiy o'sishining barqarorligini ta'minlaydigan asosiy yo'llari aks ettirilgan.

Raqamli logistikaning rivojlanishi ham davlatga, ham aholiga va eng muhimi kompaniyalarga qo'shimcha imkoniyat va qulayliklar yaratadi. Transport xizmati, saqlash, qadoqlash, hujjatlashtirish va boshqa vositachilik munosabatlari va harakatlarining samaradorlik ko'rsatgichlariga tasiri tahlil etildi.

Kalit so'zlar: logistika, transport xizmatlari, avtomobil transport, temir yo'l transporti, havo transporti, yuk tashish transporti.

Logistika, chuqur tarixiy ildizlarga ega bo'lsa-da, nisbatan yosh fan. Ikkinchi jahon urushida, ayniqsa, mudofaa sanoati, modeldagi va ta'minot bazalari bilan transport va qurol-yarog', yoqilg'i-moylash materiallari va oziq-ovqat bilan ta'minlash uchun strategik vazifalarni hal qilishda va aniq ta'sir o'tkazish uchun foydalanilganda ayniqsa jadal rivojlanishga erishildi. Asta-sekin logistika tushunchalari va usullari harbiy qismdan fuqarolik sohasiga, avvalo, aylanma sohasida moddiy oqimlar harakatini oqilona boshqarish bo'yicha, keyin esa ishlab chiqarishda yangi ilmiy yo'nalish sifatida o'tkazila boshladi.[1]

Logistika funktsiyasi logistika tizimining maqsadlarini amalga oshirishga yo'naltirilgan logistika operatsiyalarining birlashtirilgan guruhi hisoblanadi.

Logistikaning zamonaviy vazifalari bilan ikki funktsiya funktsiyasi mavjud: operatsion va muvofiqlashtirish.

Ta'minot, ishlab chiqarish va tarqatish sohasidagi moddiy boyliklarning harakatini to'g'ridan-to'g'ri nazorat qilish bilan bog'liq funktsiyalarning operatsion xarakteri.

Yetkazib berish sohasidagi funktsiyalar mahsulot etkazib beruvchilardan yoki ularni sotib olish nuqtasidan ishlab chiqarish korxonalariga, omborlarga yoki savdo omborlarga o'tkazishni boshqarishni o'z ichiga oladi.

Ishlab chiqarish bosqichida logistika funktsiyasi inventarizatsiyani boshqarish, ya'ni ishlab chiqarish jarayonining barcha bosqichlarida yarim tayyor mahsulotlar va tarkibiy qismlarning harakatini nazorat qilish, shuningdek tovarlarni toptancilar va chakana savdo joylariga ko'chirishni o'z ichiga oladi.[2,3]

Logistikaning shakllanish davri (1950 1970 y.) Logistika nazariyasining jadal rivojlanishi va uni amalda birinchi marta qo'llash. marketing logistikasi tushunchasi bilan birgalikda bozor ehtiyojlariga e'tibor berishga, sotishni rag'batlantirishga va xarajatlarni kamaytirish amaliyotini ishlab chiqishga olib keladi. Inson faoliyatining yuqorida ko'rsatilgan sohalaridan har biri tegishli adabiyotda etarlicha o'rganilib, ta'riflanadi; Logistik yondashuvning yangiligi, maqbul yakuniy materiallar va axborot oqimi boshqaruvi orqali minimal vaqt va resurslar bilan istalgan natijaga erishish uchun yuqorida aytib o'tilganlarni, shuningdek faoliyat sohalarini integratsiyalashdir.

Logistika zanjirining barcha qismlarida sanoat ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va xarajatlarni kamaytirish asosan tarqatish tarmog'ini oqilona tashkil etishga, xususan, xarid qilish, saqlash, qadoqlash va transport vositalari kabi tovar harakatining muhim elementlariga bog'liq. Transport logistikasi ham har qanday korxonaning iqtisodiy siyosati sohasiga kiradi, uning asosiy vazifasi yukni ishlab chiqaruvchidan ketgan paytdan boshlab va iste'molchiga topshirishgacha hamrohlik qilishdir. Yirik ishlab chiqarish korxonalari, odatda, o'z transportiga ega[4].

Logistika inson va moddiy resurslardan foydalanish uchun keng imkoniyatlarni ochib beruvchi muhim ishdir, bu esa o'z navbatida milliy ishlab chiqarishga ta'sir ko'rsatadi.

Logistika boshqaruvi zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida moliyaviy-iqtisodiy, shuningdek, Qonunchilik ta'minoti holatiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Bu holat, birinchi navbatda, avtotransport xizmatlari bozoriga, omborxonalar xo'jaligi muassasalariga, vositachilik tashkilotlarida avtotransport xizmatlarini shakllantirishga taalluqli bo'lishi kerak.

Korxonalar boshqaruvida logistika yondashuvining o'ziga xos yangiligi, bu faoliyatning barcha sohalaridagi cheklangan munosabatlar bilan bog'liq bo'lib, ular birgalikda tovar-o'tkazuvchan tashkiliy tizimlarni shakllantirish, boshqaruvda oson va ish samaradorligini yuqori darajada namoyon etishdir.

Iqtisodiy sohada yuqori rivojlangan mamlakatlar va Rossiyaning yirik korxonalari amaliyoti shuni ko'rsatadiki, logistika zamonaviy korxonalarining biznes jarayonlarida muhim o'rin tutadi. Turli biznes-jarayonlarni samarali rivojlantirish, ularning tashqi va ichki bozorlarda raqobat qilish qobiliyati asosan korxonaning logistika tizimi va umuman korxonaning logistika menejmenti rivojlanishi bilan belgilanadi.

Transport logistikasining samaradorligi asosan kompaniyaning strategiyasi va taktikasiga bog'liq. Xuddi shu paytni o'zida, rahbarlari kompleks marketing tadqiqotlar o'tkazish kerak (yuk, narxlar, xom ashyo yetkazib beruvchilar, tayyor mahsulotlar iste'molchilar, raqobatchilar), muqobil transport usullari va yuk tashish usullarini ko'rib, yozuvlarni ushlab qolish va ularning ish eng yaxshi natija va uni erishish uchun minimal xarajatlarni olish uchun xarajatlarini tahlil etish zarur.[5.6]

Sanoati rivojlangan mamlakatlarda logistikani rivojlantirish muammolariga bo'lgan qiziqish tarixiy jihatdan birinchi navbatda iqtisodiy sabablar bilan bog'liq edi. Asta-sekin tadbirkorlarning e'tibori bozor faoliyatini optimallashtirishning yangi shakllarini izlash va ushbu sohadagi xarajatlarni kamaytirishga qaratildi.

Logistika rivoji ikki omil bilan belgilanganligini aniqlashtirish kerak:

Bozor munosabatlari tizimining murakkabligi va tarqatish jarayonining sifat xususiyatlariga bo'lgan talablarni oshirish;

Moslashuvchan ishlab chiqarish tizimlarini yaratish.

Logistikani qo'llash imkoniyati ilmiy va texnologik taraqqiyotning zamonaviy yutuqlari bilan bog'liq. Ilmiy-texnologik taraqqiyot natijasida moddiy va axborot oqimlari bilan ishlash uchun turli xil mehnat vositalari yaratilgan va keng tarqalgan. Logistika jarayonining o'ziga xos shartlariga mos uskunalardan foydalanish mumkin. Shu bilan birga, logistika jarayonlarini boshqarishni kompyuterlashtirish logistikani rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Ishlab chiqarish, transport va vositachilik aloqalari zanjiri orqali xom ashyoning asosiy manbalaridan yakuniy iste'molchiga o'tadigan moddiy oqimlar doimiy ravishda qimmatga tushadi. Buyuk Britaniyada olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, yakuniy iste'molchiga tushgan mahsulot narxi 70% dan ko'proq moddiy oqimni ilgari surishni ta'minlaydigan saqlash, tashish, qadoqlash va boshqa operatsiyalar bilan bog'liq xarajatlardir.[7]

Logistika moddiy va axborot oqimlari, ishlab chiqarish, boshqarish va marketing bilan bog'liq jarayonlarni muvofiqlashtirishni o'z ichiga oladi, shuningdek, iqtisodiy amaliyotda kelishuvlardan foydalanishni nazarda tutadi.

Jahonda, ayniqsa globallashtirish sharoitida milliy, mintaq va xalqaro darajalarda transport-logistika xizmatlarini sifatli ko'rsatish tobora katta ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur jarayonda avtotransport xizmatlari bozori muhim segment sifatida o'rin tutib, "dunyoda yalpi ichki mahsulotdagi uning ulushi 6,8 foizini tashkil etdi". Bugungi kunda dunyoda yuz berayotgan globallashtirish jarayonlarida transport infratuzilmasining ahamiyati tobora ortib bormoqda. Jahon banki guruhi ma'lumotlariga ko'ra, jahon transport xizmatlarining YalM tarkibidagi miqdori 4,2 trln. AQSh dollari (6,8%) hajmida baholanib, yiliga 110 mlrd. tonna yuk va 1 trln. dan ortiq yo'lovchilar tashilgan, transport infratuzilmasida band bo'lgan xodimlar soni 100 mln. kishini tashkil etadi. Shular bilan bir qatorda transport, jumladan, avtotransport sohasi energiya va tabiiy resurslarning katta qismini iste'mol qilinishi barobarida boshqa tarmoqlarning jadal rivojiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatmoqda.

Tahlilning natijalariga ko'ra, rivojlangan mamlakatlarda mahsulot va xizmatlar tannarxida transport sohasining ulushi 8-9 foizni tashkil qilib, mazkur ko'rsatkich dengiz yo'llariga to'g'ridan-to'g'ri chiqish imkoniyati bo'lmagan mamlakatlarda 1,5 barobargacha yuqori bo'lmoqda. Bular o'z navbatida transport-logistika korxonalarining raqobat salohiyatidan samarali foydalanish zaruratini yanada dolzarblashtirmoqda. Samarador transport-logistika tizimi ichki bozorda tayyor mahsulot va xom-ashyo harakatini optimallashtirish orqali tovar va xizmatlarning xaridorlar uchun qulay sharoit va arzon narxlarda yetkazib berilishini ta'minlaydi, bozordagi raqobatni rag'batlantiradi. Tashqi bozorda esa mamlakatning iqtisodiy raqobatbardoshligini oshiradi va jahon iqtisodiyotiga integratsiya jarayonini tezlashtiradi.

Ta'kidlash joizki, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasida yurtimizda transport-logistika tizimini takomillashtirish dolzarb masala ekanligi, dengizga chiqish imkoniyatimiz cheklangani uchun mahsulotni eksport qilishda qiyinchiliklarning mavjudligi, tovarlari-mizni eksport qilish bo'yicha zamonaviy logistika yo'nalishlarini yaratishlari zarurligi, Vazirlar Mahkamasi esa eksport yuklarini qo'shni davlatlardan imti-yozli narxlarda o'tkazish bo'yicha muzokaralar olib borishi kerakligi, shu bilan birga, Jahon bankining «Logistika samaradorligi indeksi»dagi o'rnimizni kamida 20 pozisiya yuqoriga ko'tarish choralarini ko'rish masalalari ko'tarilgan edi. Bu belgilangan vazifalarning ijrosini ta'minlashda parlament nazorati mexanizmlaridan samarali foydalanish doirasida mamlakatimizdagi transport logistika kompaniyalar mazkur sohada olib borilayotgan ishlar bilan birga bugungi kunning dolzarb masalalaridan ekanligini ta'kidlash mumkin.

Bugungi kunda xalqaro yuk tashuvlari bilan shug'ullanayotgan tashqi iqtiso-diy faoliyat qatnashchilari quyidagi transport koridorlaridan foydalanib kelmoqdalar:

1-yo'lak - Boltiqbo'yi davlatlari portlari yo'nalishida (tranzit bilan Qozog'iston va Rossiya orqali) - Klaypeda (Litva), Riga, Liepaya, Ventspils (Latviya), Tallin (Estoniya);

2-yo'lak - Belarus va Ukraina orqali (tranzit bilan Qozog'iston va Rossiya orqali) - Chop (Ukraina) va Brest (Belarus) chegara o'tishlari, keyinchalik Yevropaga;

3-yo'lak - Ukrainaning Ilichevsk portiga (tranzit bilan Qozog'iston va Rossiya orqali), Qora dengizga chiqish bilan;

4-yo'lak - Gruziyaning Poti va Batumi portlariga (tranzit bilan Turkmaniston va Ozarbayjon orqali), Qora dengizga chiqish bilan, TRASEKA yo'lagi deb nom olgan;

5-yo'lak - Eronning Bandar-Abbos portiga (tranzit bilan Turkmaniston orqali) Fors ko'rfaziga chiqish bilan;

6 - yo'lak - Sharqiy yo'nalishda Xitoy orqali (tranzit bilan Qozog'iston orqali) Sariq dengizga;

7- yo'lak - sharqiy yo'nalishda Uzoq Sharqning Naxodka va Vladivostok portlari orqali (tranzit bilan Qozog'iston va Rossiya orqali) Sariq dengizga.

8-yo'lak - Turkiya va Yevropaga ("Baku-Axalkalaki-Kars" yangi temir yo'lida tranzit bilan Turkmaniston va Ozarbayjon orqali);[8]

Hozirgi kunda yana quyidagi yo'nalishlar rivojlantirilmoqda:

- Yevropa va Janubii-sharqiy Osiyo yo'nalishida (Turkiyaning Mersin porti orqali tranzit bilan Turkmaniston va Eron orqali);

- Xitoy portlariga (tranzit bilan Qirg'iziston orqali) Sariq, Sharqiy Xitoy va Janubiy-Xitoy dengizlariga chiqish bilan;

Afg'on muammosini tartibga solinishi munosabati bilan tranzit bilan Afg'oniston orqali Eronning Bandar-Abbos va Chaxbahor portlariga chiqadigan janubiy muqobil transport yo'laklarini ishlab chiqish bo'yicha yangi istiqbollari ochilmoqda.

Transport-logistika xizmat ko'rsatish tizimi salohiyatidan samarali foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari tadqiq qilinib, ularning raqobat salohiyatini oshirishning metodologik tamoyillari aniqlandi, ularda raqobat salohiyatining shakllanishi va jamlanma iqtisodiy salohiyatga ta'siri mexanizmi ochib berildi. Shu bilan birga mamlakat transport-logistika tizimida avtomobil transportining o'rni, transport xizmatlari ko'rsatish salohiyatining zamonaviy rivojlanish holati o'rganildi, unga iqtisodiy baho berildi.

Xususan, transport-logistika salohiyatini asosi sifatida resurslardan foydalanish darajasi tahlil etilib, qo'shimcha o'sish sur'atiga asosan ekstensiv o'sish omili kuchliroq ta'sir etganligi qayd etildi. Bundan transport-logistika salohiyatini oshirish uchun intensiv omillarning mavjud zaxiralaridan to'liq foydalanilmayotganligi aniqlandi.[8]

Avtomobil logistikasi qanday ishlaydi?

Avtomobil logistikasi murakkab, yuqori taqsimlash tarmog'i bo'lib, uning barcha bosqichlari yaxshi bog'langan bo'lishi kerak. Dunyo bo'ylab barcha transport korxonalarini uni eng qiyin va malakali soha deb bilishadi.

Avtomobil yetkazib berish zanjirini mexanizatsiyalash va takomillashtirish zamonaviy logistika texnologiyalarini joriy etish orqali yaxshilanishi mumkin, bu bizga xarajatlarni boshqarish va sifatni oshirish maqsadlariga erishishga imkon beradi, natijada umumiy afzalliklar va umumiy samaradorlikni oshiradi. Avtomobil ta'minoti zanjirining logistika rejalashtirish va boshqarish faoliyati komponentlar manbasidan yakuniy foydalanuvchiga qadar birlashtirilgan [9].

Avtomobil ishlab chiqarish boshlanishiga qadar ishlab chiqaruvchilardan xom ashyo va butlovchi qismlarni etkazib berish avtomobil ta'minoti logistikasi deb nomlanadi.

Avtomobil ta'minoti logistikasi avtomobillarni ishlab chiqarish, tranzit qilish va sotib olishni davom ettirishga yordam beradi. Materiallar mavjudligini kafolatlagan holda xarajatlarni kamaytirish, etkazib berish zanjirida daromadlarni oshirish va logistika operatsiyalarini samarali boshqarishni ta'minlash kerak.

Xulosa va takliflar.

Xulosa qilib aytganda, logistika butun dunyo bo'ylab tovarlar va xizmatlarning harakatlanishini ta'minlash orqali jahon iqtisodiyotida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Logistika global iqtisodiyotga sezilarli hissa qo'shadigan va biznesning tobora bog'langan va raqobatdosh dunyoda rivojlanishi uchun muhim bo'lgan muhim sanoatdir. Logistika xizmatlarining o'ziga xos xususiyatlari mavjud va transport xizmati, saqlash, qadoqlash, hujjatlashtirish va boshqa vositachilik munosabatlari va harakatlarining samaradorlik ko'rsatgichlariga ta'sirini tahlil etish lozim. Korxonalar raqobatbardoshligini shakllantirishga logistikaning ta'sir muhim rol o'ynaydi. Logistika jarayonlarining xilma-xilligi tarkibiy qismlarini birlashtirishga imkon beradi, shuningdek korxonalar va hatto shunga o'xshash bo'linmalarining ish sharoitidagi farqlarni hisobga olgan holda xo'jalik yurituvchi subyektlarning maqsadlari va vazifalariga muvofiq eng aniq va mazmunli natijalarga erishish uchun bir qator yondashuvlardan foydalanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Qudbiyev, N. T., Qudbiyeva, G. A. Q., & Abduraximov, B. U. O. (2022). Logistikada raqamli texnologiyalarni joriy etish va ulardan foydalanishning dolzarbligi. Scientific progress. 133-142.

2. Butayev Sh. A. Sidiqnazarov Q. M. Murodov A.S. Qo'ziyev A.U. "Logistika" (yetkazib berish zanjirida oqimlarni boshqarish). Monografiya. T: "EXTREMIUM-PRESS" nashriyoti 2012, 580b

3. Butayev Sh. A. Mirzaahmedov B. M. Jo'rayev M. N. Do'rmanova A. Sh. Bahodirov B. "Tashish jarayonlarini modellashtirish va optimallashtirish". Toshkent, O'Zr Fanlar akademiyasi, "Fan" nashriyoti, 2009 268b

4.Qoriyeva Yo.K. Globallashuv jarayonida xalqaro transport logistik tizimi faoliyatining samaradorligi. – T.: TDIU, 2003. – 147b.

5. Qulmuxamedov J.R. Qodirxonov M.O. “Avtomobillarni sinash” T: “Iqtisodiyot-moliya” 2012, 60 b

6. Qulmuxamedov J.R. va boshqalar. “Xususiy avtotransport vositalarida yo‘lovchilarni tashishni tashkil etish”. T: “Ilm-ziyo” 2012, 120b

7.Grishaeva O. Yu Logistika tushunchasidan foydalanish muammolari Rossiya korxonalarida - aspirantlarning ilmiy maqolalari to‘plami abituriyentlar, 1 son/nashr.V.P.Savinkin. Kolomna, KSPI, 2002, 112-11-betlar 4 (0,1 8P.L.).

8. <https://cyberleninka.ru/article/n/o-zbekiston-logistika-va-transport-imkoniyatlari-1>

9.<https://cyberleninka.ru/article/n/logistikaning-mintaqa-rivojidadagi-o-rni>

Copyright: © 2024 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution- 4.0 International License (CC - BY 4.0)

